

Türkiye'nin Filistin ve İsrail Siyaseti (1939-1949)

Palestine and Israel Politics of Turkey (1939-1949)

Hasan Karaköse

Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırşehir, Türkiye

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğine kadar Filistin meselesi diye bir meselesi olmamıştır. Kaynakların verdikleri sağlıklı bilgilere göre Filistin meselesinin uluslararası bir mesele olarak ortaya çıkmasında en önemli faktör "Siyonizm" kavramıdır. Kısaca, "Siyonizm" Yahudilerin bir millet olarak Filistin'e yerleşmek için yaptıkları teşkilatlı çabadır. Siyonizm ilk olarak ortaya çıktığında, tek hedefi Yahudileri Filistin'e yerleştirmek ve bu amacına ulaştı. Günümüzde herkesin malumu olduğu gibi çok daha farklı ve evrensel planları vardır. Yahudilerin Filistin'e göçlerinin kötü niyet taşıdığı anlayan Sultan Abdülhamid, bu meselenin hem Filistin, hem de Osmanlı Devleti için ne anlama geldiğini çok iyi değerlendirmiş ve gerekli önlemleri almaya büyük çaba harcamıştır. Yahudilerin Filistin'e yerleşmek istediklerini anlayan Sultan İkinci Abdülhamid 1888 tarihinde ve sonraki tarihlerde çıkarmış olduğu kanunlarla Filistin'e yerleşmelerini yasakladı. Ne yazık ki siyonistlerin ve büyük devletlerin planlarını tamamen bertaraf edememiştir. Sultan Abdülhamid'in endişeleri haklı çıkmış ve altmış sene sonra bu topraklarda İsrail diye bir devlet kurulmuştur. Kurulan bu devleti 1949'da Türkiye Cumhuriyeti bir devlet olarak kabul edilmiştir.

Lozan Barışından sonra, 1947'de ilan edilen taksim planının desteklenmesi dışında, Türkiye'nin Arap ülkeleri ve Filistin meselesinde yakınlığı ve destek vermesi sınırlı kaldı. Bunun olmasındaki en önemli sebep, Türkiye'nin Filistin meselesi ve bölgedeki hadiselerle kendi çıkarlarını zedeleme endişeleridir.

Anahtar Kelimeler: Filistin, İsrail, Siyonizm, Sultan Abdülhamid, Türkiye

ABSTRACT

The Ottoman Empire did not have an issue of Palestine until the last quarter of the nineteenth century. According to the reliable information given by the sources, the most important factor in the emergence of the Palestine issue as an international issue is the concept of "Zionism". To put it briefly, "Zionism" is the organized effort of the Jews to settle in Palestine as a nation. When Zionism first emerged, its almost sole goal was to settle the Jews in Palestine. Zionism seems to have achieved this goal. Today, as everyone knows, they have very different and universal plans. Sultan Abdulhamid II., who understood that the immigration of Jews to Palestine had bad intentions, evaluated what this issue meant for both Palestine and the Ottoman Empire, and made great efforts to take the necessary precautions. Realizing that the Jews wanted to settle in Palestine, Sultan Abdulhamid II. banned them from settling in Palestine with a law he enacted in 1888. Again, with this law, the period of stay of the Jews who came to Palestine for a visit was limited to three months. Sultan Abdulhamid's worries were justified and sixty years later, a state called Israel was established in these lands. The Republic of Turkey accepted this established state as a state in 1949.

After the Lausanne Peace, apart from the support of the partition plan announced in 1947, Turkey's closeness and support for the Arab countries and the Palestinian issue remained limited. The most important reason for this to happen is Turkey's concerns about the Palestinian issue and harming its own interests in the events in the region. Today, Palestinian-Israeli relations, relations with Palestinian Arab countries and Israel's relations with other Arab states in the region continue to be the most important problems of the Middle East. The current political tension in the Middle East negatively affects the entire region.

Keywords: Palestine, Israel, Sultan Abdulhamid, Turkey, Zionism

1. GİRİŞ

Makalede, İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıllardan 1949'a kadar geçen süreçte Türkiye'nin Filistin ve İsrail ile olan siyasi ilişkileri ve İsrail'i tanıma kararı üzerindeki dahili ve harici ortamlar ele alınmaktadır. Özellikle 1948 Arap-İsrail Savaşı sonunda büyük devletlerin İsrail'i tanımadaki nasıl acele davrandıkları ortaya konulmaktadır. Oysa ki, yeni kurulan bir devletin tanınması, uluslararası ikili münasebetlerde yeterli özelliklere sahip olduğu ve uluslararası toplumun diğer devletleri tarafından üye olarak kabul olunduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca yeni kurulan bir devletin diğer ülkelerin tamamı veya bir kısmı tarafından tanınması o devletin, uluslararası hukuka göre, bir devlet olarak kurulmasının tamamlandığı anlamına gelmektedir. Tanımadaki fiili ve açık olmak üzere iki farklı yöntem uygulanmakta ve bunlar yapılırken açık veya gizli olarak hareket edilmektedir (Şenel, 2014: 159).

Bu tanımlamanın bilinmesi İsrail'in devlet olarak tanınma sürecinde geçirmiş olduğu aşamaları anlamak açısından çok önemlidir. Çünkü, bu tanımlama ile bizim İsrail'in devlet olabilmede sahip olması gereken hukukî özellikleri taşıyıp taşımadığını anlamamıza yardımcı olacaktır. Ayrıca bu tanımlama İsrail'in kuruluşunun ardından süper güçlerin, bölge ülkelerinin ve diğer ülkelerin İsrail ile olan ilişkilerinin, uluslararası hukuka göre mi yoksa çıkar ilişkileri dâhilinde mi kurulduğunun anlaşılmasına yardım edecektir. Bu tanımlama esas konumuz olan Türkiye'nin de İsrail'i tanıması kararının hangi şartlar ve kurallar içerisinde verildiğinin anlaşılması için de önem taşımaktadır (Şenel, 2014: 159-160).

Türkiye'nin İsrail'i tanıması, Türkiye ile Filistinliler, Türkiye ile İslam dünyası, Türkiye ile İsrail ilişkileri açısından çok önemli bir politik karardır. Türkiye hükümetinin bu kararında ülkenin o dönemde maruz kaldığı iç ve dış sebepler etkili olmuştur. Ayrıca tanıma kararının alınmasında Türk hükümeti yöneticilerinin kendi politik düşünceleri de diğer faktörler kadar önem arz etmektedir.

Filistin bölgesi 1516 tarihinde Osmanlı yönetimine geçmiş ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı yönetiminde kalmıştır. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa Suriye ile birlikte Filistin'i 1832'de

işgal etmiş ve 1840 yılına kadar elinde bulundurmıştır. İbrahim Paşa zamanında Filistin’de Katolik ve Protestan misyoner okulları açılmış ve bunlarda milliyetçi düşünceler aşılana çalışılmıştır. Amerika, İngiltere ve Fransa’nın desteğini alan bu okullar Osmanlı Devleti’nin yıkılmasında etkili olmuşlardır (Dursun, 1995: 39-42).

1856 tarihinde yayımlanan Hatt-ı Hümayun (Islahat Fermanı) devlet himayesinde bulunan bütün milletlerin can, mal ve ırzlarını koruma garantisini vermektedir. Ayrıca İstanbul hükûmeti, himayesinde bulunan beldelerin emniyetini sağlamak siyaseti ile “Tapu Kanunu” nu yürürlüğe koymuştu. Bu kanuna göre toprakların sahipleri adına kayıt altına alınacağı ve bu kayıtlara uygun olarak tapu belgeleri çıkarılacağı belirtilmişti. Bunun üzerine toprak sahipleri, arazilerini, tapu dairelerinde kendi isimlerine kaydettirdiler. Filistinli çiftçiler ise arazi vergisinden kurtulmak için işledikleri toprakları kaydettirme hususunda hayali isimler verdiler. Bu hareket ileride pek büyük karışıklıklara ve yanlışlıklara sebep oldu. Özellikle mirasçılar arasında kuşaklar boyu devam eden anlaşmazlıklar yaşandı. Bundan faydalanmak isteyen şehir tüccarları birkaç köyün arazisini birden üzerlerine kaydettirdiler. Diğer taraftan tüccarların yüksek fiyatlarla Yahûdilere satmaları sonucu, Filistin için tehlikeli gelecek hazırlanmış oldu. Böylece, Filistin için hedeflenen toprak reformu istenen neticeyi vermedi. 1861 tarihinde Londra’da kurulan ve asıl amacı Arâzî-i Mukaddese (Filistin)’yi vatanlaştırmak olan “Londra İbranî Müessesesi” ile aynı yıl içinde Fransa’da kurulan tüm dünya Yahûdilerini, ve Filistin’deki Yahûdileri korumayı ve kalkındırmayı amaç edinen “International İsrail Taahhüd Cemiyeti” Filistin’i Yahûdî toprakları yapma çabası doğrultusunda hareket etmekteydi. Bu cemiyet 1870 tarihinde Yahûdileri tarım mntıklarında yetiştirmek için “Tarım Okulu” açtı. Filistin’de Yahûdiler için bir devlet kurmak için 1898’de Theoder Herzl buraya geldi ve araştırmalarda bulundu. Bu tarihten sonra Filistin’e Yahûdî göçü hızlandı. 1900’de Filistin’de 22 olan yerleşim yeri sayısı, 1918 tarihine gelindiğinde 47’ye çıkmıştı (Çelik, 1993: 137-138; Murat, 2019: 450-451).

Osmanlı yönetiminde Filistin meselesi diye bir mesele yoktur. Filistin meselesinin uluslararası bir mesele olarak ortaya çıkmasında birtakım faktörler vardır. “Siyonizm” kavramı Yahûdilerin bir millet olarak Filistin’e yerleşmek için yaptıkları teşkilatlı çabanın ismidir. “Sion” veya “Zion” Yahûdilerin Kudüs’e verdikleri bir isimdir. Bu kelime önceleri sadece Kudüs için kullanılırken daha sonra bütün Filistin için kullanılmaya başlanmıştır (Öke, 1993: 8).

Filistin meselesi 1880’li yıllarda dünya siyasetine giren Siyonizm’den kaynaklanmaktadır. Başta Rusya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerinde baskı ve zulüm görmeleri üzerine, bazı Yahûdî düşünürleri Yahûdî meselesinin ancak bağımsız bir Yahûdî devletin kurulması ile çözümlenebileceği kanaatini taşımaya başladılar ve bu devletin tarihi ve dinî bağlar ile bağlı olduğu Filistin’de mümkün olduğu kanaati hâsıl oldu. Filistin’e yerleşmek isteyen Siyonistler, bu amaçlarına ulaşabilmek için, meseleyi uluslararası ortamlara taşımaya karar verdiler. Yahûdilere göre Filistin büyük devletlerinin gündemine girdiğinde, bunların meseleye eğilmeleri sağlanacak ve meselenin çözülmesi için gayret sarf edilecekti. Dolayısıyla o güne kadar Musevî-Hıristiyan meselesi olan konu Musevî-Hıristiyan iş birliğine dönüşecek ve çözülecekti (Öke, 1993: 8).

Bütün Avrupa’da yaşayan Yahûdiler, 1850’lerden itibaren Filistin’e göç hareketini başlattılar. Başlangıçta sınırlı olan bu göç, daha sonra artmış ve Yahûdiler 1882 tarihinden itibaren gruplar hâlinde Filistin’e göçü artırmışlardı. 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine göre Filistin Osmanlı Devleti’nin bir vilâyeti konumundaydı. Filistin’de toprak mülkiyetleri oldukça az olan Yahûdiler tarım yerleri oluşturmaya başladılar. Bunu ilk yapanlar Rusya’dan gelen Yahûdiler idi (Çelik, 1993: 138).

1880’lerde Rusya’da anti-semitizm artınca, Yahûdiler buradan Filistin’e göçü fiiliyata geçirdiler. (Armaoğlu, Trsz: 199). Filistin’de ilk yerleşim yeri 1882 senesinde Doğu Avrupa’ dan kaçan Yahûdiler tarafından kurulmuştur. Yahûdilerin “Rişon Lozyon”, Arapların ise “İyon Ğara” diye isimlendirdikleri bu yerleşim yerine üç bin Yahûdî yerleşmişti. Yahûdilerin Filistin’e yerleşmek istediklerini anlayan Sultan İkinci Abdülhamid 1888’de ve sonraki tarihlerde çıkarmış olduğu kanunlar ile Filistin’e yerleşmelerini yasakladı ve bu kanunla Filistin’e ziyaret ve gezmek için gelen Yahûdilerin, burada kalış süreleri üç aya indirildi. Çıkarılan bu kanun ile padişaha düşman olan Yahûdiler, bir taraftan gizli faaliyetlerini sürdürürken bir taraftan da padişahı devirme planları hazırlığı içinde oldular. Sultan İkinci Abdülhamid’i içinde Yahûdî ve Ermeni’nin de bulunduğu dörtlü çetenin 1909 tarihinde tahttan indirmesi bu planlı hazırlığın sonucudur (Nedim, 1995: 2; İşler, 2019: 122).

Budapeşteli Yahûdî Teodor Herzl’in 1896’da yazdığı *Yahûdî Devleti* adlı eser, Yahûdilerde bir vatana sahip olma düşüncesini aşılamaı başardı. Teodor Herzl’in 1897’de Dünya Siyonist Teşkilatı’nı kurması, Amerika ve Avrupa’daki zengin Yahûdilerin pekçok ülkedeki teşebbüsleri Yahudi davasına ivme kazandı (Armaoğlu, Trsz: 199). B u n d a n sonra Siyonistler bütün dikkatlerini Osmanlı toprağı olan Filistin’e çevirdiler. Siyonistlerin lideri Dr. Herzl Padişah Sultan İkinci Abdülhamid’e, ekonomik sıkıntı içinde bulunan devletin bütün borçlarını gidermeyi ve bunun için otuz milyon sterlin vermeyi vaat etti. Sultan Abdülhamit tahta çıktığında devletin borçlarını ödeyemeyecek kadar yekün oluşturuyordu. Bunun üzerine padişah, “Muharrem Kanunnamesi”ni çıkardı ve Avrupalı alacak sahiplerinin temsilcilerinin İstanbul’da bulunmasını kabul etti. Padişah bu kararı ile Osmanlı maliyesinin milletlerarası bir komisyon tarafından kontrolünü onledi (Öke, 1993: 224).

Sultan İkinci Abdülhamid Siyonistlerin asıl hedeflerinin, Avrupa’daki zulümden kaçan Yahûdileri Filistin’e yerleştirmek ve onların tarımla uğraşmalarını sağlamak olmadığını, esas amaçlarının bağımsız bir devlet kurmak

olduğunu biliyordu. Bu fikri destekler mahiyette Washington'daki Osmanlı Sefiri Ali Faruk Bey'in Mabeyn Birinci Kâtibi Tahsin Paşa'ya gönderdiği 22 Nisan 1898 tarihli şifre önemlidir. Bu şifrede Amerika'da merkezi olan gizli bir Yahûdî cemiyetinin Filistin'de bağımsız bir devlet kurmaya yönelik faaliyetlerde bulunduğu belirtilmekteydi. XIX. yüzyılın sonlarına doğru Yahûdîlerin Siyonist çabalarının dört farklı alanlarda faaliyet gösterdiği görülmektedir:

1. Siyonist diplomasi sayesinde Siyonistler Yahûdî devleti için uluslararası haklar elde etmeye çalışıyorlardı.
2. Çeşitli ülkelerdeki Yahûdîlerin asimilasyona uğramaması için yapılan çalışmalar,
3. Siyonizm'i gerçekleştirmek için bütün Yahûdîlerin yer aldığı bir Siyonist örgüt kurma çalışmaları,
4. Filistin'deki Yahûdîleri himaye için destek arayışları (Dursun,1995:41).

1897'de Basel'de toplanan Birinci Siyonist Kongresi'nde Yahudilerin Filistin'e göç etmesi karara bağlandı ve şu kararlar alındı: a)Filistin'e Yahûdî çiftçi, ve girişimcilerin teşvik edilmesi, b) yapılacak genel ve yerel toplantılarla Yahûdîliğin geliştirilmesi, c) Yahûdî millî bilincinin uyandırılması ve harekete geçirilmesi. Alınan bu kararlar sonucunda siyonizmin amaçlarını şöyle belirtmemiz mümkündür: 1) Filistin'e yerleşme, 2) Filistin'de bağımsız bir Yahûdî devletini kurabilmek için milletlerarası destek sağlama girişimlerinde bulunma, 3) Yahûdîleri birleştirme düşüncesinde olan uluslararası Siyonist bir teşkilat kurmak (Dursun, 1995: 40).

Yahûdîler Filistin'de daha fazla toprak sahibi olmak için bir takım girişimlerde bulundular ve 1898 tarihinde "Yahûdî İstimlâk Bölgeleri Bankası"nı ve aynı yıl içinde "Filistin'i Vatanlaştırma Komitesi"ni, 1901'de ise "Millî Yahûdî Bankası"nı açtılar (Çelik, 1993: 138). Sultan II. Abdülhamid saltanatının başından beri Siyonizm hakkında istikrarlı bir politika izledi ve hükümet tarafından Siyonizm'e karşı birtakım özel tedbirler alındı. Bu önlemler kapsamında bakanlıklar (nezâretler) arası iş birliği öngörülüyordu. Hâriciye Nezâreti yurt dışında çalışmalar yaparak Siyonizm'in diğer devletler tarafından benimsenmesine karşı birtakım önlemler ve tedbirler alacaktı Dâhiliye Nezâreti Siyonistlerin Filistin'e girmelerine engel olacak, bunun için emniyet birimleri ve valiler gerekli tedbirleri alacaklardı. Defter-i Hâkânî Nezâreti ise göçmen Yahudilerin Filistin'de arazi satın almalarını ve yerleşmelerini engelleyecekti (Öke, 1993: 226).

Sultan İkinci Abdülhamid'den Filistin'de küçük bir toprak verme karşılığında büyük miktarda maddi destekte bulunmayı vaat eden Theodor Herzl, 1904 tarihinde öldükten sonra Siyonizm hareketi başka ülkelere Filistin'e Yahûdî göçünü teşvik etti. Ayrıca Filistin'in çeşitli bölgelerinde Yahûdî siteleri kurdu. Böylece Siyonizm ikinci Yahûdî göçünün yaşandığı 1904-1914 yılları arasında büyük bir atılıma geçmiş oldu. Osmanlı Devleti'nin büyük çaba göstermesine rağmen Yahûdîler Filistin'e gelmeyi ve yerleşmeyi başardılar. Sultan İkinci Abdülhamid'in tahta çıktığı 1876 tarihinden II. Meşrûtiyet'in ilanına kadar Siyonistler üç misli artmış ve 80 bine ulaşmıştı. Siyonistler bu süre içinde 40 bin dönüm arazi satın almış ve 33 yerleşim yeri (koloni) kurmayı başarmışlardı. Bu gelişmede Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'ne yaptıkları baskıların büyük etkisi oldu. Diğer bir ifade ile Yahûdîlerin meselesi Avrupalı devletler tarafından benimsenmişti. Bir diğer üzerinde durulması gereken husus ise İngiltere başta olmak üzere Avrupalı büyük güçler, Osmanlı'yı parçalamak için etnik grupları politik amaçlarına alet etmekte ve bunların Osmanlı topraklarında ayrılıkçı hareketlerde bulunmalarına zemin hazırlamakta idiler. Bu sebeplerden dolayı batılı devletler Filistin'deki Yahûdîlere yardım etmekten kaçınmadıkları gibi Osmanlı hükûmetinin yasaklarına da karşı çıkmışlardı (Öke, 1993: 227).

1917 yıllarında İngilizler Kudüs bölgesinde ve İngilizlerin himayesi altında tamamen bağımsız bir Yahudi devleti kurmak istedikleri gibi İtilaf Devletleri'nin düşünceleri de bu doğrultuda idi. (Eryaman, 2015: 11). İngilizlerin ve İtilaf Devletleri'nin destekleri ile artan Yahudi nüfusu sonucu 1920'den itibaren Filistinliler ile Yahudiler arasında anlaşmazlıklar ve yer yer kanlı eylemler oldu. Filistinliler Kudüs Müftüsü Hacı el-Emin el-Hüseyni başkanlığında "Filistin Milli Hareketi" ni başlatırken, Yahudiler de Avrupa fikir akımlarından etkilenen milliyetçi siyonizm etrafında teşkilatlandılar. Filistin direnişi, vatanlarını savunmak için hem İngiliz emperyalizmine hem de Yahudi yerleşim hareketlerine karşı durmak oldu. (İşler, 2019: 122)

Bundan sonra gelişen Filistin meselesinde Batılı devletler ve Amerika, Siyonizm hareketini hem desteklediler devam de teşvik ettiler. Hiçbir zaman Filistin davasının ve Filistinlilerin yanında olmadılar (Aydın, 2019: 181).

1.1. Türkiye Filistin İlişkileri:

Filistin millî hareketini bu topraklara Yahudi göçlerinin başladığı tarihlere kadar götürmek mümkündür. Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız bir Arap devleti kurmak isteyenler, aynı zamanda Arap toprakları üstünde bir Yahudi yurdunun tesisine kesinlikle taraftar değillerdi. Yahudi devletinin kurulmasına taraftar olmayanların girişimleri Birinci Dünya Savaşı sonrası, Kudüs merkezli bir millî mücadeleye dönüştü. İngiltere Birinci Dünya Savaşı'nın ortalarında Şerif Hüseyin'le Basra Körfezi'nden Akdeniz ve Toroslara kadar uzanan büyük Arap krallığının kurulması temelinde anlaşmıştı. Fakat sonrası anlaşmalar hilafına mandater devletlere bağlı küçük krallıklar, emirlikler, şeyhlikler oluşturulması ve ayrıca Filistin'de Yahudiler için yurt vadeleri tepkiyle karşılandı.

Böylece Birinci Dünya Savaşı sonrası Arap milliyetçileri için Arap birliği ve Filistin davası yeni bir yöne girdi (Yiğit, 2019:396).

Türk dış politikasının statükoculuk ve batıcılık olmak üzere iki temel ilkesi bulunmaktadır. Statükoculuk devletlerarası ve komşular arası dengeyi korumak, batıcılık ise batı medeniyetinin içinde yer almak ve sürdürmektir. Nitekim, Cumhuriyet döneminden itibaren modernleşme, batılılaşma olarak anlaşılmaktadır. (Ertosun, 2011;57-58; Sırım, 2019:355-356) Bu temel ilkeler çerçevesinde 1920'ler sonrası Türkiye'nin Arap ülkeleri ile ilişkilerindeki gelişmeler çoğu zaman ileri bir düzeyde olmamıştır. Bugünkü Orta Doğu Devletleri 1920'lerden itibaren manda rejimi olan Batı sömürgeciliğine karşı mücadele verirken, bunlarla Türkiye'nin yakınlaşması, İngiltere ve Fransa'nın etkisi altında kalmıştır (Armaoğlu, Trsz : 332).

Filistin'de, İngiliz manda idaresi 30 Haziran 1920'de İngiliz Yüksek Komiseri Herbert Samuel'in tayin edilmesi ile başladı. İngiliz manda idaresinin başlaması ile bir kısım Filistinliler, Türk idaresinin yeniden gelmesi ve Türk yönetimini tercih yönünde taleplerde bulunmuşlardı. Bu tarihte Filistinli Müslümanlar, Türk Kurtuluş Savaşı'nı takip ediyorlar ve Anadolu'da düşmana karşı kazanılan zaferi sevinçle karşıyorlardı. Özellikle Yunan ordusunun denize dökülmesi üzerine maddi destek olarak yardımlar toplanmış ve gönderilmişti (Tür,2007:235)

1920'lerde milliyetçi Araplar, Filistin'i Suriye topraklarının bir parçası olarak görüyor ve Filistin topraklarında Yahudi yurdunun kurulmasına karşı şiddetle karşı çıkıyorlardı. Bu arada Filistin'de İngilizlerin siyonizm yanlısı tutumuna karşı çıkan Müslüman, Hristiyan dernekler, Filistin'i Güney Suriye'nin içinde ve Suriye'nin bir parçası olarak görüyorlardı. Hayallerdeki "Büyük Suriye"nin içinde Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün vardı (Yiğit, 2019 :398).

1922 yılının son aylarında Filistin temsilcileri Ankara ve Londra'da Türk temsilcileri ile görüşerek Türk manda idaresi ve Filistinlilerin kendi geleceklerini kendilerinin karar vermeleri için destek aramışlardı. İsmet İnönü önce ümit vaat eden yaklaşımda bulundu. Fakat daha sonra, Türkiye'den herhangi bir destek gelmeyeceğini anlamış ve geri çekilmişlerdi. Lozan Konferansı üyelerinden Reşat Nihat Bey, Araplardan intikam almak isteyen bir kesimden dolayı, Arap hakları üzerinde durulmadığını ifade etmişti (Tür,2007: 236) Yine de Filistinliler arasında Türklerin Kudüs'e kadar gelecekleri ve burayı kurtaracakları beklentileri vardı. İleriki yıllarda Filistin'deki İngiliz manda yönetiminde bir değişiklik olmayınca ve Türkiye'de halifelik kaldırılması üzerine Filistinlilerin beklenti ve ümitleri yavaş yavaş söndü (Tür,2007: 236).

Türkiye Lozan Anlaşmasını imzaladığı devletlerin manda yönetiminde bulunan Arap toplumlarını ve Filistin meselesini bu devletlerin iç meselesi olarak gördü ve bunlarla ilişkilerinin bozulmasını arzu etmedi. Batı yanlısı modernleşme projelerinin akamete uğramasına hiçbir zaman sıcak bakmadı (Tür,2007: 238).

Filistin millî hareketi aktif faaliyetlerine devam ederken, İngilizler de Filistin olarak adlandırılan toprakları, güneyde, Akabe Körfezi'nden başlayarak Lut Gölü'nden, Suriye sınırına kadar uzanan bir sınırla böldü. Belirlenen bu haritanın doğusu Ürdün, batısı Akdeniz'e kadar Filistin toprakları yapıldı. Böylece Kudüs ve Müslümanların yoğun olarak yaşadıkları bazı şehirlerle, Yahudilerin bulunduğu bölgeler Filistin toprakları olarak belirlendi. Yavaş yavaş Yahudi yurdunun belirlendiği bu sıralarda Filistin Müslümanları arasında ortak bir merkezi yönetim olmadığı gibi dış dünyadan da destekçileri de yoktu. Siyonistler ise hem uluslararası desteklere sahip hem de kendi aralarında merkezi organize edilmiş bir konumları vardı (Yiğit, 2019 : 398-399).

Filistin'de Yahudi-siyonist hareketine karşı gençlerin başlattığı intifâda hareketinde Filistin'in İngiliz mandasından ve Yahudi işgalinden, ancak Türkiye'nin yardımı sayesinde kurtulabileceği fikri yaygındı. Daha sonra aynı fikir Suriye, Mısır, Irak gençleri arasında da yaygınlık kazandı. Fakat bu tarihlerde Türkiye'nin en önemli davası Hatay'ın anavatanına katılması meselesi idi. Filistin'e destek olması durumunda Hatay davasında İngiltere'nin desteğini kaybetme riski vardı. Bu sıralarda İkinci Dünya Savaşı'nın arefesi günleriydi.. İngiltere de zor durumda olduğundan Yahudi ve Filistin meselesinde tavrı değiştirdi ve 17 Mayıs 1939'da Beyaz Kitap veya MacDonald raporunu yayınladı. Rapor yayınlanmadan önce Filistinli ve Arap yetkililer ile İngiliz yetkilileri Kahire'de toplantı yaptılar. Filistinliler, İngiliz yetkililerden, yayınlanacak raporda bir takım değişiklikler yapılması talebinde bulundular fakat kabul edilmedi. Arap Yüksek Komite Başkanı Hacı Emin el-Hüseynî durumu 30 Mayıs 1939'da Türkiye Cumhurbaşkanlığı'na iletmek üzere Beyrut Konsolosluğu'na bildirdi (Yiğit, 2019 : 406). Türkiye'nin rapora olumlu veya olumsuz bir tavrının olmadığı anlaşılmaktadır. Fakat MacDonald raporu açıklanmadan evvel Türk istihbaratı "Hacı Emin el-Hüseynî'nin İngilizlerle yaptığı görüşmeler sonucu anlaşmaya vardığı" tarzında bilgiye ulaşmıştı (Karaman, 1996:95; Yiğit, 2019 : 407-408).

Bu raporla Filistinli Araplar ve Yahudilerin birlikte yaşamaları ve on yıl içinde Filistin Devleti kurulması için şartların uygun hale getirilmesi önerilmekteydi. İlaveten, Filistin'in ekonomik durumu dikkate alınarak, beş yıl içinde 75.000 Yahudi'nin göçü ve arazi satın almaları bazı şartlara bağlanmaktaydı. Rapora hem Filistinliler hem de Yahudiler tepki gösterdiler. Filistinliler Arapça ve İngilizce yayınladıkları reddiye ve bildiri ile talepleri karşılanmadığı için kabul etmediler. Filistinliler, raporda geçen, " Yahudilerin milli vatanları" ibaresine şiddetle tepki göstererek "Arap milleti Yahudiler için vatan tanımaz, onu mukaddes hukukuna tecavüz eden açık düşmanlık

sayar. Yahudilere milli vatan tesis edecek anayasaya veya anlaşmaya el sürecek bir Arap'ın Filistin'de bulunamayacağı" açıkça vurgulanmaktaydı. Yahudiler de İngiltere'nin "Arap terörüne boyun eğdiğini" iddia ederek, bildiriye reddettiler (Armaoğlu, 1994:58; Karaman ,1996:95; Yiğit, 2019 : 407-408).

İngiltere'nin hazırladığı MacDonal raporumun taraflarca reddedilmesi, İngiliz siyasetinin işe yaramayacağını ortaya koydu. Bundan sonra bu devletin etkinliği daha da azaldı, güvenliği sağlama önemli bir problem oldu ve iki taraf arasında günbegün gerilim arttı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Filistinliler yalnızlığa itildi. İngilizlerin tutuklamak istemeleri üzerine Kudüs'ten kaçan el-Hüseyni bir daha Kudüs'e dönemedi (Karaman, 1996: 95). Lübnan'dan çıkarılan Filistinli lider Hacı Emin el-Hüseynî önce Bağdat'a gitti. Fakat İngiltere'nin Irak yönetimini sıkıştırması üzerine buradan ayrılmak durumunda kaldı (Armaoğlu, 1994:61). Buradan İran'a geçen Hacı Emin el-Hüseynî (Abîd, 1995 : 117) 1937-1941 yılları arası Türkiye, Bulgaristan, İtalya (Roma) ve Almanya'yı dolaşarak Filistin davası için destek arayışlarında bulundu (Karaman,1996:95). Mayıs 1945 tarihine kadar Berlin'de kalan Hacı Emin el-Hüseynî, burada yayınladığı bildirilerle Arapları İngilizlere ve Yahudilere karşı ayaklanmaya çağırdı (Abîd, 1995 : 117; Karaman, 1996: 95)

Bu arada Filistinliler, İngilizlere karşı cihat çağrısında bulundular. Çağrı sonuçsuz kalması üzerine, Hacı Emin el-Hüseynî 28 Kasım 1941 tarihinde Berlin'de, destek sağlamak için Hitler ile görüştü fakat istediği desteği alamadı (Armaoğlu, 1994:61; Yiğit, 2019 :409-410).

İkinci Dünya Savaşı başladığında Almanya ve Almanya'nın etkisi altındaki ülkelerdeki Yahudiler, dünyada farklı devletlere göç etmekle birlikte, İngiltere mandası altındaki ülkelere ve özellikle Filistin topraklarına gitmişlerdi. Göçler sırasında Türkiye Yahudilere bazı kolaylıklar getirdi. Bunun nedeni, Filistin'deki İngiltere mandasını zor durumda bırakmamak, Almanya'dan gelen Yahudilerin Türkiye'den gitmeleri ile Almanya'nın işini kolaylaştırmak ve çağlar boyu devam eden mazlum milletlerin yanında yer alarak, onlara yardımcı olmak denilebilir (Kodal, 2007:140-141).

Aslında Türkiye, Yahudilerin Türkiye üzerinden Filistin'e göçlerine İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce 9 Ağustos, 1938 tarihli Resmi Gazete'de çıkan bir kararname ile izin vermişti. Ayrıca Türk hükümeti 3 Ekim 1940 tarih ve 5/4564 sayılı kararname ile İngiliz ve Fransız pasaportlu Yahudilerin Türkiye'den geçişlerine müsaade etti¹. Türkiye'den geçişi kolaylaştırmak için Yahudiler, 1940'da İstanbul'da büro açtılar ve geçişleri sağlamak için büronun başına Haim Barlas getirildi. Bununla da kalmamış, İstanbul'daki Yahudi Cemaat liderleri hükümet nezdinde girişimlerini sürdürdüler. Bu girişimler sonuç vermiş, Cumhurreisi veya başbakan yahut bir bakanın imzaları ile ferdi olarak veya toplu olarak Yahudilerin Filistin'e geçişlerine ruhsat verilir olmuştur². Bu yıllarda yabancı dernek ve kuruluşların Türkiye'de büro açmaları yasak olmasına rağmen, Yahudilere izin verilmekte, diğer taraftan Türkiye'de Yahudi aleyhtarı basına da yasak³ getirmekteydi (Kodal, 2007:140-142).

Birleşmiş Milletlerin 1947'deki Filistin'i taksim planı, Arap ve Yahudi devletlerinin kurulmasını öngörmekteydi. Buna göre Batı Şeria, Beer Şeva, Negev Çölü ve Gazze'nin de dahil olduğu bir Arap Devleti kurulacaktı. Yahudi Devleti ise Hayfa ve Telaviv arasındaki daha çok Akdeniz kıyı şeridini içine alan bölgelerde kurulması planlanmıştı. Plana göre nüfusça Hıristiyanların yoğunlukta olduğu Kudüs ve Beytüllahim, İngilizlerin kontrolünde kalacaktı. Fakat özellikle Kudüs ayrı bir idari birim olarak Birleşmiş Milletler Vesayet Konseyi tarafından yönetilecekti (Uzer, 2017:149-150).

Bu planın yayınlanmasından hemen sonra, 10 Kasım 1947'de ABD ve Sovyet Rusya, Filistin'de Arap ve Yahudi Devleti'nin kurulmasını desteklediklerini bildirdiler. Birleşmiş Milletler de 29 Kasım 1947'de taksim kararını gündemine aldı. İngiltere ise 1 Ağustos 1948 tarihine kadar tamamen Filistin'den çekileceğini ilan etti. 14 Mayıs 1948'de Arap-İsrail Savaşı'nın patlak vermesi ile taksim planı fiilen uygulanamaz oldu. Bu planı hem Arap Birliği hem de Türkiye uygulanamaz olarak gördüklerinden reddettiler. (Uzer, 2017:149-150; Baş, 2019: 137-138).

Kısaca ifade etmek gerekirse, Lozan Barışı'ndan sonra, 1947'de ilan edilen taksim planının desteklenmesi dışında, Türkiye'nin Arap ülkeleri ve Filistin meselesinde yakınlığı ve destek vermesi sınırlı kaldı. Diğer bir ifade ile Türkiye, başta Filistin meselesi ve bölgedeki hadiselerle kendi çıkarlarını zedeleme endişeleri kapsamında daima mesafeli durmuştur (Sırım, 2019: 356).

1.2. Türkiye İsrail İlişkileri

İngiltere 17 Mayıs 1939 tarihinde MacDonal Beyaz Raporu'nu yayınladı ve Filistin meselesinde tarafsız olacağı yönünde açıklamalarda bulundu. Bu bildiriye tepki olarak Siyonistler 11 Mayıs 1942 tarihinde Biltmore Bildirisi'ni yayınladı ve bu tarihten sonra Filistinlilere karşı siyonist örgütler terör hareketlerine başladı. İngiltere gelişmelere göre Filistin meselesini Birleşmiş Milletlere taşıdı. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu konuyu iki haftalık görüşme ve

¹ İlk etapta bu ülkelerin pasaportlarını taşıyan 230 Yahudi transit olarak Filistin'e geçmişlerdi (Kodal, 2007: 141).

² Türk hükümetinin izni ile Yahudilerin Filistin'e ferdi veya gruplar halinde transit geçişleri İkinci Dünya Savaşı boyunca devam etmiştir (Kodal, 2007:142 vd.).

³ Cemal Özelli tarafından yazılan, Tecelli Matbaası'nda basımı yapılan "Asrın Galesi Yahudi" isimli broşür zararlı görülmüş, 6 Ocak 1939 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile yasaklanmıştı (Kodal, 2007:140-141). Ayrıca yine aynı yazar tarafından yazılan "Yahudi Muhacereti" isimli kitap da Bakanlar Kurulu'nun 25 Eylül 1940 tarihli kararı ile yasaklanmıştı (Kodal, 2007:147-148).

tartışmadan sonra 15 Mayıs 1947’de BM Filistin Özel Komitesi’nin (UNSCOP) kurulmasına karar verdi. On bir devletin üyelerinden oluşan heyet raporlarını Eylül 1947 tarihine kadar tamamladıktan sonra Birleşmiş Milletlere sundu. Raporda çoğunluk planı ve azınlık planı ismi altında iki teklif bulunmaktaydı. Çoğunluk planına göre Filistin toprakları, Arap devleti, Yahudi devleti ve Kudüs bölgesi olarak iki devlet ve bir özerk bölgeye ayrılacaktı. Azınlık planına göre Filistin toprakları, iki toplum arasında paylaşılacak, Kudüs başkent olacak ve federal bir devlet kurulacaktı. Yahudiler çoğunluk planını desteklerken, Arap devletleri ise azınlık planı taraftarı oldular. Çoğunluk planı sayesinde Yahudiler, bağımsız bir devlet olacak ve topraklarını genişletebileceklerdi. Azınlık planı ile Filistinliler, vatanlarının toprak bütünlüğünün bozulmasını engelleyebilecek ve bütün Filistin üzerinde bağımsız bir devlet kurabilecekti. 29 Kasım 1947 günü Birleşmiş Milletler genel kurulunda yapılan oylamada çoğunluk planı, otuz üç kabul, on üç ret ve on çekimser oy ile 181 (II) A kararı olarak kabul edildi. Kararın alınmasından sonra açıklama yapan İngiltere, Filistin topraklarından kuvvetlerinin tamamını 15 Mayıs 1948’e kadar çekeceğini ve buradan ayrılacağını bildirdi. Bu oylamada Amerika ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği çoğunluk planı lehinde, Türkiye ve diğer Arap devletleri azınlık planı lehinde oy kullandı (Armaoğlu, 1994:59-60 ; Arı, 2017: 242-244; İşler, 2019: 123).

İngiltere daha önce aldığı karar doğrultusunda 1948 Nisan ayında kuvvetlerini çekmeye başlamış ve 15 Mayıs 1948 tarihinde İngiltere tüm kuvvetlerini Filistin topraklarından çekti. İngiltere’nin çekilmesinden bir gün önce 14 Mayıs 1948 tarihinde David Ben Gurion başkanlığında toplanan Yahudi Milli Meclisi, İsrail Devleti’nin kurulduğunu ilan etti ve ayrıca alınan karardan Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Truman’ı haberdar etti. Başkan Truman, İsrail’in kuruluş haberinden on bir dakika sonra, sekreteri aracılığıyla İsrail Devleti’nin Amerika tarafından resmen tanındığını ilan etti. David Ben Gurion’un, İsrail Devleti’nin kurulduğunu ilan etmesinin üzerinden birkaç saat geçtikten sonra, Arap birlikleri Filistin’e doğru harekete geçti ve Suriye, Irak, Lübnan, Mısır, Ürdün, askeri kuvvetleri üç koldan Filistin’e girdiler (Şenel, 2014: 163-164; Arı, 2017: 249-250; Topçu, 2018: 166).

Savaşın durdurulması için iki girişim başlatıldı. Birincisi, ABD ve İngiltere savaşın daha fazla büyümemesi için Filistin kıyılarına ambargo uyguladı, Rusya ise kurduğu hava köprüsü ile İsrail’e silah sevkiyatı başlattı. Bu durumda Amerika ve İngiltere’nin uyguladığı ambargo sadece Arap devletlerine karşı oldu fakat İsrail silah temin etmede tamamen serbest bırakıldı. İkincisi ise Birleşmiş Milletlerin ateşkes çağrısı ile 11 Haziran 1948’de ateşkes yürürlüğe girdi. Arabulucu olarak Birleşmiş Milletler tarafından İsveçli Kont Bernadotte’ye görev verildi. Bernadotte, çalışmaları sonucu İsrail’in oldukça fazla Filistin topraklarını işgal ettiği sonucuna vardı. Bundan rahatsız olan siyonistler, Bernadotte’yi, Stern terör örgütüne ait bir barikat önünde durdurarak katlettiler (Arı, 2017: 249-251; Murat, 2019: 456).

Arabulucu olarak Birleşmiş Milletler tarafından belirlenen İsveçli Kont Bernadotte’nin öldürülmesinin sonunda Birleşmiş Milletlerin 11 Aralık 1948 tarihli ve 194 (III) sayılı kararı ile Birleşmiş Milletler Filistin Uzlaştırma Komisyonu (BMFUK) teşkiline ve oluşturulmasına karar verildi. Kurulan komisyona Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Türkiye üye olarak belirlendi. Komisyona Türkiye’nin üye olarak seçilmesinin amacı, halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan bir devletin komisyonda bulunması, Araplardan gelmesi muhtemel tepkileri en az düzeye indirmektir. Yine de Araplar yeni kurulan komisyona çok büyük tepki gösterdiler (Şenel, 2014: 164-165 ; Baş, 2019: 278).

1.3. Türk Hükümeti ve İç Sebepler

Türkiye, İsrail Devleti ile ilgili 1946-1949 yılları arasında birbiriyle çelişen iki farklı politika izlemiştir. İlk önce Türkiye, Arap devletlerinin Filistin politikasını desteklemiştir. Hatta Türk hükümeti 1948’de Arap-İsrail Savaşı devam ederken, Yahudilerin Filistin’e göçünü azaltmak için pasaport verilmesini engelledi (Baş, 2019: 278). Hükümetin politikası üzerinde etkili olabilmek için 30 Ekim 1947’de İstanbul’da yayınlanmaya başlayan Yahudi Şalom gazetesi devamlı hükümete İsrail lehinde tavsiyelerde bulunan yayınlar yaptı. Türkiye’deki Yahudiler, İngiltere’nin yanında değil, Amerika ile birlikte hareket etmesini isteyen yayınlar yapmaktaydı (Baş, 2019: 278). 14 Mayıs 1948’de İsrail kuruluşunu ilan ettiğinde İstanbul’da yayın yapan Şalom gazetesi, Türkiye’nin İsrail’i tanıması gerektiğini ve bunun Türkiye’ye birçok faydalarının olacağı yönünde yayınlar yapmaktaydı. Gazetenin yayınına göre, Orta Doğu’nun en medeni ve en kuvvetli ülkesi olan Türkiye’nin Filistin’de meydana gelen gelişmeler karşısında müdahil olmasını, Türkiye’nin, İsrail ile ticari ilişkilerini geliştirmesi için hemen harekete geçmesini, Türkiye’nin Filistin meselesinin çözümünde “ağabey sıfatı” ile hareket etmesini, Arapların, Türkiye’nin arabuluculuğunu reddetmeyeceğini Türkiye’nin bu yönde siyaset izlediğinde hem ekonomik kazanç, hem de bölgesel kazanç elde edeceğini, hatta üçüncü dünya savaşının çıkmasını engelleyeceğini yazmaktaydı (Baş, 2019: 278). Muhtemeldir ki, bu yayınlar hükümet üzerinde etkili olmuştur. Aynı gazete Türk hükümetinin İsrail’i devlet olarak tanımadan birkaç ay önce Avram Leyon, “Türkiye İsrail Devleti’ni Tanımak Üzeredir” adlı makalesinde, Araplar ile aynı dine mensup olan Türkiye’nin Arapları gücendirmemek için İsrail’i şu ana kadar tanımadığını, ancak İngiltere’nin de İsrail’i Araplar ile olan yakın ilişkilerine rağmen tanımasının ardından, Türkiye’nin de aynı yönde karar alacağından emin olduğunu belirtmekteydi. Türkiye’nin bu aşamada İsrail’i tanımakta çok geç kalmayacağını iddia eden yazar, bir ihracat ülkesi olan Türkiye’nin en iyi müşterisinin İsrail olacağını iddia etmekteydi. İsrail’in savaştan yeni çıktığından, yıkılan şehirleri yeniden inşa etmek için pek çok ürünü dışardan almak zorunda olduğunu

belirtmek buradaki pazar potansiyeline dikkat çekmekte, İsrail tarafının da Türkiye ile ekonomik alanda anlaşmalar yapmak istediğini, gıdadan inşaat malzemesine kadar pek çok ürünü Türkiye’den temin edecek olan İsrail’in, Türkiye’ye peşin olarak dolar cinsinden ödeme yapacağını iddia ediyordu. Yazar, Türkiye’nin İsrail’i bir an önce tanımasını ve iki ülke arasında siyasi ve ekonomik alanda anlaşmalar yapılmasını arzu ettiklerini belirtmişti” (Baş, 2019: 278-279).

Yahudi basını Türkiye’yi tanıma konusunda hareket etmeye çalışırken İsrail’in ekonomik konumu ve açmazlarını devamlı ört bas etmekteydi. İsrail savaşı kazandı fakat bölgede yalnızlık içindeydi. Siyasi ve ekonomik sıkıntıların yanında coğrafi konumdan kaynaklanan yalnızlık içindeydi. Bu tarihlerde İsrail doğal kaynaklardan, hammaddeden yoksun, sanayisi ise nerede ise yok denecek kadar zayıf ve ihraç ettiği mallar oldukça sınırlıydı. Yüksek enflasyon, bütçesini askeri ağırlıklı yapmak zorundaydı. Bu arada İsrail, nüfusunu artırmak için, Yahudi göçlere kapısını açık tutuyordu (Baş,2019:168)

Türkiye,1948 savaşı öncelerinde İsrail devletine karşı tarafsız kalmaya çalışmıştı. Fakat Türkiye, muhtemel SSCB tehdidi olma durumunu göz önünde bulundurarak politikasını değiştirmiş ve Batı ittifakı içerisinde yer almak istemişti Yeni gelişmeler Türk kamuoyunda da fark edilmiş ve kamuoyunun büyük bir kısmı, SSCB tehdidi karşısında Batı ile olan ittifakı ve NATO’ya üye olmayı zorunluluk olarak görmekteydi. Türkiye ile Arap devletlerinin politik yaklaşımları, aslında Türkiye’nin, BMFUK üyeliği ve Batı’nın desteğini alması ile ayrılmıştı. Bu dönemde günlük yayın yapan gazetelerin yayıncıları ve önemli gazeteciler aynı zamanda CHP’nin milletvekilidiler. Yeni gelişmeler üzerine Türk basınında, İsrail aleyhine yapılan yazılar, haberler ve yorumlar azaldı. Basının hükümetin politik kanaati hilafına yayın yapması nerede ise imkansızdı. Çünkü resmi görüşe aykırı yayıncılık faaliyetinde bulunanlar günlerce hatta haftalarca kapatılırdı. Kapatma kararlarından etkilenmeyen sadece hükümetin resmi yayın organı olan Ulus Gazetesi, 1939-1946 seneleri arasında bir kere bile kapatılmadı ve ceza almadı. Böylece hükümeti Filistin ve İsrail hakkındaki resmi görüşlerini, basın aracılığıyla halka duyurmaktaydı (Şenel, 2014: 168).

Bir diğer önemli bir konu Türkiye’de aydınlar arasında Arap devletleri ve Araplara karşı olumsuz bir yaklaşım vardı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Arapların, İngilizlerle işbirliği yaparak, Türklere karşı savaşması hafızalardan silinmediği gibi devamlı canlı tutulmuştu. Buna tepki olarak Birinci Dünya Savaşı’ndaki Arapların tavırlarından dolayı, Araplarla savaşan İsrail ile sıcak ilişkiler kurulması normal karşılandı. Ayrıca muasır medeniyete ulaşmak için batılılaşmayı bir amaç olarak gören Türkiye’de, Araplardan uzaklaşma normaldi. Bu bakımdan Arap devletlerine yönelik olumsuz yaklaşımlar, yüzlerini İsrail ile yakınlaşmaya çevirmişlerdi (İşler, 2019: 122).

1.4. Türk Hükümeti ve Dış Sebepler

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra İngiltere ve Fransa, Orta Doğu’da önemli güç olma ve bölgeyi kontrol altında tutma siyaseti izlemeye devam etmişlerdi. İkinci Dünya Savaşı sonrası ise başını Amerika’nın çektiği bazı Batılı devletlerle bunların karşısında yer alan SSCB bölgede siyasi, sosyal ve ekonomik kontrolleri ellerine geçirme mücadelesine giriştiler. Böylece Ortadoğu’nun, sahip olduğu petrol kaynaklarının üzerine konacaklar ve ülkelerini daha da güçlendireceklerdi (Erkmén, 2020: 1139).

İkinci Dünya Savaşı’na katılmayan Türkiye, savaşın bitmesine az bir zaman kala üzereyken, Washington Konferansı’na katılabilmek için Almanya’ya savaş ilan etti ve kurulacak yenedünya düzeninde kendisine meşru bir yer bulmaya çalıştı. İkinci Dünya Savaşı’nın mağlupları Avrupa devletleri, kazananları ise Amerika ve Sovyet Rusya oldu. Bundan sonra süper güçler olarak anılacak bu iki devlet, yeni dönemin mimarları olarak ikili dünya kutbunu temsil ettiler. Bu sırada Türkiye’den bir takım taleplerde bulunan Sovyetler Birliği, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının ortak savunulmasını, Kars ve Ardahan’ın SSCB’ye devredilmesini istedi. Boğazların ortak savunulması talebi, sıcak ve açık denizlere inme ve yerleşme sağlayacak, Kars ve Ardahan’ın istenmesi ise açıkça Türkiye’nin topraklarını ele geçirmektir. Bu iki talep, Stalin’in, 1953 yılında ölümüne kadar devam etti ve gündemde kaldı. Bu tehlikeler karşısında Türk dış politikasında değişiklik oldu ve Amerika’nın yanında yer almanın temelleri atılmış olmaktadır. Bundan sonra ABD’nin öncelikle Başkan Truman’ın ismiyle anılan doktrinle 1947’de Türkiye’ye askeri yardımlar söz konusu oldu. Bunlardan sonraki askeri güç olarak kurulması kararlaştırılan NATO’nun Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tehdidini bertaraf edeceği kabul gördü. Türk hükümetinin bundan sonra yapması gereken Amerika’da çeşitli girişimlerde bulunmak ve Batı bloku içinde olabileceğinin işaretlerini vermektir. Bunların ilki, 1946’da Türkiye genel seçimleri idi. Demokrasiden yana tutumunu çok partili hayata geçerek göstermek isteyen Türkiye’nin diğer girişimi ise İsrail’i resmi olarak tanımak oldu. Bu girişimler ve özellikle İsrail’in tanınması, Türk hükümet yetkililerine göre, Batılı kamuoyuna açılımın önemli kapısından birisi olarak görülmekteydi (Çiçekçi, 2020: 41).

Türkiye, 1945-1947 yılları arasında İsrail devletinin kurulmasına taraftar değildi. Bunun sebeplerini şöyle ifade edebiliriz. Filistin’de Yahudi yerleşim yerleri Sovyet Rusya’daki Kolhoz sistemine benzediğinden, Türkiye yeni kurulacak devletin SSCB yanlısı bir devlet olacağı endişesini taşıyordu. Diğer bir sebep, siyasi gelişmeler yakın zamanda Arap-İsrail Savaşı’nda, ABD ve SSCB’nin desteklediği İsrail’in savaşın galibi olacağı düşüncesi vardı. Bu durumda Türkiye kuzey taraftan ve güneyden SSCB baskısıyla karşı karşıya kalacaktı. Türkiye’nin Batı’nın

desteğini sağlamasından sonra İsrail devleti karşıtı politikalarda değişim oldu. Bu dış politika değişikliğinde Siyonizm hareketine destek veren ABD Başkanı Harry Truman tarafından Orta Doğu için ortaya atılan, Truman Doktrini'nin etkisi çok büyük olmuştur. (Şenel, 2014: 165). Ayrıca, İsrail'in devlet olarak Türkiye tarafından tanınmasında Amerika Birleşik Devletleri ve Batı bloğu devletlerine olan ekonomik, siyasi ve askeri bağlılığın da etkisi oldukça büyük olmuştur (Şenel, 2014: 165).

Türk siyasetçileri ve askeri idareciler, İsrail'in kuruluşundan sonra Arap-İsrail Savaşı'nın sonucunu bekleme, gelişmelere göre siyaset geliştirmeyi ve tarafsız kalmayı tercih etmişlerdi. Fakat Birleşmiş Milletler genel kurulunda, Birleşmiş Milletler Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nun kurulması oylamasında Araplar komisyon aleyhinde, Türkiye'nin de lehte oy kullanması, Türkiye ile Arap devletleri arasında fikir ayrılığı kendini gösterdi ve yeni bir süreç başladı. Türkiye ile Arap devletleri arasında gün yüzüne çıkan ilk ayrılık ortaya çıkmış oldu. Bundan sonra Türkiye, Birleşmiş Milletler Filistin Uzlaştırma Komisyonu (BMFUK)'u üyeliğine seçilince diğer üyeler olan ABD ve Fransa ile Filistin meselesinde ortak hareket etti ve artık tamamen Batı bloku politik siyaset düşünceleri içinde yerini almış oldu. Bu siyasi manevranın geri planında SSCB'nden gelebilecek siyasi, askeri tehdide karşılık, Batı'nın güvenlik sisteminden istifade etmenin ve Batı'ya bağlanmanın gelecekte daha güvenli olacağı görüşü etkili olmuştur. Böylece, Türkiye'nin, dış politikasında gelecekte ortaya çıkması muhtemel güvenlik endişesinin olduğu büyük bir ihtimal dahilindedir (Şenel, 2014: 166; Topçu, 2018: 166).

Türkiye'den, İsrail'in tanınabileceğine dair ilk resmi açıklama Dış İşleri Bakanı Necmeddin Sadak tarafından yapıldı. Necmettin Sadak 8 Şubat 1949'da Anadolu Ajansı'na "İsrail Devleti bir vakıdır. Otuzdan fazla devlet tanımıştır. Arap temsilcileri de İsrail temsilcileriyle konuşmaktadırlar. Türkiye'ye gelince, Uzlaştırma Komisyonu'nda vazifemizi daha iyi görebilmek için bugünkü durumumuzu değiştirmemeği daha faydalı buluyoruz, aceleci davranmamalıyız", diye demeç vermişti (Matıç, 2017: 12). Dış İşleri Bakanı Necmeddin Sadak'ın 17 Şubat 1949'da yaptığı açıklamada da benzer açıklamalar yaparak "Türkiye'nin Filistin Uzlaştırma Komisyonu görevi devam ederken, İsrail'i tanımamasının doğru olmayacağı görüşlerini yeniden ifade etmiştir" (Baş, 2019: 279). Buna rağmen basında İsrail hakkında övgülü haberler ve yazılar yayınlanmaya başladı (Matıç, 2017: 12). Türk Dış İşleri Bakanı'nın bu açıklamasından birkaç hafta sonra Türkiye'nin BMFUK'ndaki temsilcisi Hüseyin Cahit Yalçın, 5 Mart 1949 tarihinde verdiği bir demeçte şunları ifade etti; "Türkiye'nin İsrail'i tanınması, hükümetimizin bileceği bir iştir. Fakat bu durum ilerde mutlaka tahakkuk edecektir. Zira bütün dünya devletleri, İsrail'i tanımaya başlamışlardır". diyerek hem hükümetin İsrail'i tanıyacağı işareti verilmiş oldu, hem de hükümetin düşüncelerini kamuoyuna ifade etmiş oldu. Türkiye'nin, BMFUK'daki temsilcisinin açıklaması hükümetin İsrail'in tanınması konusundaki tavrını ortaya koymuş olmaktadır (Şenel, 2014: 167; Topçu, 2018: 166-167). 1949 Kasım ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi açılış konuşmasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, "İsrail'in Yakın Doğu'da istikrar ve barış unsuru olacağını ümit ediyoruz", şeklinde yapmış olduğu konuşma ile İsrail Devleti'ne olan yakınlığını ve hükümetin politikasını ifade etmiştir (Matıç, 2017: 12). Hükümetin bu kararlarında, Türkiye'deki Yahudilerin ve Yahudi yayınlarnın etkisinin olduğu kuvvetle muhtemeldir. Türkiye'nin İsrail'i resmen tanımamasından hemen sonra Şalom gazetesi yazarları, CHP hükümetinin kararından memnun olan makaleler yayınlamaya başladılar. Eli Şaul, "Türkiye'nin İsrail'i Tanınması Münasebetiyle" başlıklı makalesinde Türkiye'nin bu kararda geciktiğini ve Türkiye'nin kendisine sağlayacağı faydaları bir yana bırakarak iki Arap devletinin İsrail ile mütareke yapmasının ardından İsrail'i ancak tanıdığı eleştirisinde bulundu. Türkiye'nin İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmasının önemli sonuçlar doğuracağını belirten yazar, onu İran, Pakistan, Hindistan gibi ülkelerin takip edeceği ve artık Arapların Filistin meselesine daha gerçekçi bir gözle bakacağını belirtti" (Baş, 2019: 280).

Her zaman Yahudi lobisinin Amerika Birleşik Devletleri Başkanı, Temsilciler Meclisi ve senatosu üzerinde büyük bir etkisi vardı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, Truman Doktrini (1947) ve Marshall Planı (1948-1951) çerçevesinde Amerika Birleşik Devletleri'nden mali ve askeri yardımlar aldı. Türkiye'nin bu yardımları alırken, Batı ile aynı güvenlik şemsiyesi altında olmayı reddetmesi nerede ise mümkün değildi. Bu nedenle Türkiye'nin BMFUK'daki görevini tamamlanmasından hemen sonra, İsrail'i tanıma kararını aldı (Topçu, 2018: 169-170 ; Erkmen, 2020: 1141).

Türkiye'nin İsrail'i tanımamasının üzerinden yaklaşık iki ay geçmişti ki, 1949 Haziran ayı başlarında İsrail ticari anlaşma yapmak için bir uzmanı Türkiye'ye gönderdi. Ardından İsrail tecrübeli diplomat Eliahu Sasson'u orta elçi sıfatıyla Türkiye'ye görevlendirme kararı aldı. İsrail'in böyle bir karar alması, Türkiye ile siyasi, ekonomik, ticari ilişkilere önem verdiğinin bir göstergesi olarak görülmektedir (Baş:2019:168).

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında SSCB tehdidinden kurtulmak için NATO'ya üye olmak istedi. İsrail'in tanınmasındaki zamanlama Türk kamuoyuna ve Batılı devletlere verdiği mesajlar açısından son derece ilgi çekicidir. Türkiye, NATO'nun, Washington'da yapılacak kuruluş toplantısından önce İsrail'i tanıyarak, Filistin meselesinde Batılı devletler ile aynı politik görüşe sahip olduğunu göstermek ihtiyacı hissetmişti. İçte kamuoyuna da Sovyet Rusya baskısından kurtulmak ve Batılı devletlerin kurduğu kuruluşlara girmek amacıyla, o devletler ile benzer politikalar uygulamak zorunda olduğu mesajını vermiştir. Ancak İsrail'in tanınması kararı dahi, Türkiye'nin, NATO'nun kuruluş toplantısına çağırılması için yeterli bir sebep olmadı (Şenel, 2014: 167).

1.5. Türk Hükümeti'nin Politik Düşünceleri ve Diğer Faktörler

Türkiye'de yaşayan Yahudi cemaatlerinin, Türkiye'nin, İsrail'i tanınmasında etkili olduğu doğru ise de. Türkiye'nin İsrail siyasetinde 1947 yılından itibaren değişmesi, Filistin'e Türkiye'den yapılacak göçler ve Türkiye üzerinden yapılacak transit geçişlerde etkili olmuştur. Diğer taraftan Türk hükümeti ABD'den alınacak yardımlarda, daima Amerika'da etkili olan Yahudi lobilerinden faydalanma düşüncesini taşımıştır (Şenel, 2014: 169).

Türkiye, Soğuk Savaşla başlayan SSCB tehdidinden dolayı güvenliğini Batılı devletlerinin kurdukları güvenlik sistemleri ile karşılamak istemiştir. ABD ve İngiltere'nin öncü rol oynadığı bu yapılanmalarda yer alabilmek amacıyla bu devletlerin dış politikalarına paralel çizgide politikalar ortaya koymuş ve Amerika'nın desteklediği İsrail'in tanınması hususunda alınan yardımlar hızlandırıcı etki yapmıştır (Şenel, 2014: 169).

Türkiye Filistin meselesinde Arap devletleri ile aynı dini paylaşan bir ülke olarak, Arap ülkelerinin taleplerini desteklemiştir. Fakat Türkiye, Filistin meselesini desteklerken bunu İslam dünyası ile olan yakınlık dolayısıyla yapmadı. O dönemde SSCB'nin sistemine benzer bir yapıda olan İsrail'in, komünist bir devlet olmasından endişe edildiğinden yapılmıştı. Ancak Türkiye 1947 yılından sonra Batılı devletlerin desteğinin sağlanmasından hemen sonra İsrail'e olan yaklaşımında değişiklikler göstermiş ve tanyacağı konusunda olumlu demeçler vermişlerdir. Bunun sonucu olarak da Türkiye Batı ülkelerine, İsrail'i tanımada sadece din bağıyla değil, laik bir ülke olduğunu gösterme ihtiyacını hissettirmiş oldu (Şenel, 2014 : 169).

İsrail'in kuruluşundan dokuz ay sonra 25 Ocak 1949 yılında yapılan seçimlerde Mapai Partisi, 46 koltuk alarak seçimleri kazandı, komünizm yanlısı Mapam ise 19 milletvekili ile ikinci oldu. Böylece Türkiye'nin, İsrail'de iktidara SSCB yanlısı bir partinin gelmesi konusundaki endişesinin gereksiz olduğu anlaşıldı. Hatta, İsrail'de komünizm yanlısı parti seçimleri kazanamayınca, Türkiye-İsrail ilişkileri daha da ivme kazandı. Hatta Orta Doğu'da, Arap devletleri tarafından Türkiye'ye karşı yöneltilen yalnızlaşma ve çevrenleme politikasına, İsrail ile stratejik bir ortaklık kurularak cevap verilmiş oldu.

2. SONUÇ

Yahudilerin Filistin topraklarına göçleri 1850 tarihlerine kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti Yahudi göçlerini önce olağan görmüştü. İkinci Abdülhamid döneminde, Siyonizm, Filistin topraklarında bir Yahudi Devleti kurma idealine dönüşünce, Sultan Abdülhamid de yeni siyaset geliştirmiş, Filistin topraklarında böyle bir oluşuma fırsat vermemek için pek çok önlemler almıştı. Fakat bir takım devletlerin Yahudi göçlerini, kendi siyasetlerinin bir parçası görmesi ile Filistin meselesi de uluslararası siyasetin bir parçası oldu. Yahudi göçleri Birinci Dünya Savaşı yıllarında bütün hızıyla devam etti. Osmanlı Devleti'nin 1918'de yıkılmasından sonra Yahudilerin Filistin'de devlet kurma fikri, Arapların ve Filistinlilerin en öncelikli davaları oldu. Yahudiler, kendilerine daima batılıları bulurken, Filistinlilerin ve Arapların kendi içlerinde bölünmüşlük, başarısızlıklarının en önemli etkeni oldu. Filistinliler kendi topraklarında bir Yahudi Devleti kurmaya tahammülleri yoktu. Filistin davasının başında 1920'den İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar Hacı Emin el-Hüseynî vardı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Filistinliler tamamen yalnız bırakıldı. Hacı Emin el Hüseynî bu yıllarda İngilizler tarafından Kudüs'ten çıkarıldı. Lübnan'a giden el-Hüseynî burada da barınma imkanı bulamayınca Irak, İran, Türkiye, Bulgaristan, İtalya ve Almanya (Berlin)'de Filistin davası için destek arayışına çıktı. Aradığı desteği bulamadığı gibi, özellikle Hitler ile görüşmesi Filistin davası hakkında olumsuz propagandalara yol açtı.

Milletler Cemiyeti 29 Kasım 1947 tarihinde Filistin'i taksim planını kabul etti. Buna göre Filistin'de iki devlet kurulacaktı. Filistinliler ve Araplar buna şiddetle karşı çıktılar. Fakat Batılı devletler, Amerika ve Rusya'nın karşısında çaresiz kaldılar. Sonuç hepimizin malumu 1948'de Arap-İsrail Savaşı ve İsrail'in savaşı kazanması ile Yahudi İsrail Devleti'nin kurulması.

Türkiye, 1945-1947 yılları arasında İsrail devletinin kurulmasına taraftar değildi. Bunun sebeplerini, Filistin'de Yahudi yerleşim yerlerinin SSCB'ndeki Kolhoz Sistemi'ne benzemesi ve yeni kurulacak devletin SSCB yanlısı bir devlet olacağı endişesi, diğer bir sebep, siyasi gelişmeler yakın zamanda Arap-İsrail Savaşı'nda, ABD ve SSCB'nin desteklediği İsrail'in savaşın galibi olacağı düşünülmesi, Arap devletlerinin savaşta mağlup olmasının ardından ortaya çıkacak otorite boşluğunun SSCB tarafından doldurulması, bu durumda Türkiye hem kuzeyden hem de güneyden SSCB baskısıyla karşı karşıya kalacağı endişesidir. Fakat Türkiye'nin Batı'nın desteğini sağlamasından sonra İsrail Devleti karşıtı politikalarda değişim olmuştur. Bu dış politika değişikliğinde Siyonizm hareketine destek veren ABD Başkanı Harry Truman tarafından Orta Doğu için ortaya atılan, Truman Doktrini'nin etkisi çok büyük olmuştur. Bir de güvenlik açısından Türkiye, Batı devletleri içinde yer almak istemiş ve İsrail'in devlet olarak tanınmasına sıcak bakılmıştır.

KAYNAKÇA

1. Abid, Velid, (1995), Emin el-Hüseynî, TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayını, s. 117.
2. Arı, Tayyar (2017), *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*, c. I, Bursa: Alfa Yayınları.

3. Armaoğlu, F. (Trsz), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul : Alkım Yayınevi.
4. Aydın, Mehmed Korkud (2019), “Arap Birliği ve Türkiye’nin Yaklaşımları (1945-1991)”, *Ubak Uluslararası Bilimler Akademisi*, c 1/1 , 181
5. Baş, Arda (2019), “Demokrat Parti’nin Orta Doğu Politikasına Türkiye’deki Yahudi Cemaatinin Bakışı “Şalom Gazetesi Örneği”, *Tarih ve Günce, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Dergisi*, 2/5 (2019), 278-280
6. Baş, Arda,(2019), “Stratejik İttifakın Ekonomik Politigi: Türkiye-İsrail Ekonomik İlişkileri (1948-1960)” *Turkish Studies, Historical Analysys*, Volum, 14, İssui, 2, 167.
7. Baş, Arda, (2019), “Filistin Uzlaştırma Komisyonu ve Türkiye”, *Tarih Dergisi*, İstanbul: Sayı, 69 /1. 138-139
8. Çelik, Mehmet (1993). “Filistin”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c. 13, İstanbul: Çağ Yayınları.
9. Çiçekçi, Ceyhun (2020), “Türkiye’nin İsrail Siyaseti: Yapısal ,Analitik ve Dönemsel Bir İnceleme (2001-2016)”, Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2020.
11. Dursun, Davud (1995), *Orta Doğu Neresi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
12. Erkmen, Ayşe (2020), “Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı Sonundan 1960 Darbesine Kadar Ortadoğu “*TurkishStudies - History*, 15(4), 1139, 1141.
13. Ertosun, Erkan,(2011), “Türkiye’nin Filistin Politikasında ABD ya da AB Çizgisi: Güvenlik Etkeninin Belirleyiciliği”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 7/28,57-58.
14. Eryaman, Ayşe (2016) ,“20.Yüzyıl Başlarında İngiltere’nin Filistin Politikası”, *International Journal, of Humanities abd Art Researcesh*, 1/1, 11.
15. Armaoğlu, Fahir, (1994), *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
16. Armaoğlu, Fahir, (Trsz.),*Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınları.İşler, Ahmet (2019), “İsrail’in Kuruluş Aşamasında Türkiye’deki Muhafazakâr Camiinin Yaklaşımı”, *İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/2,122.
17. Karaman, Lütfullah M.(1996), Filistin, TDV. İslam Ansiklopedisi, c. 13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayını, 95.
18. Kodal; Tahir, (2007), “Türk Arşiv Belgelerine Göre II. Dünya Savaşı (1939-1945) Yıllarında Türkiye Üzerinden Filistin’e Yahudi Göçleri”, *Atatürk Dergisi*, 5/3,140-142.
19. Kürkçüoğlu, Ömer (1982), *Osmanlı Devleti’ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
20. Matıç, Uğur (2017),” Türkiye’nin Filistin Duyarlılığının Tarihsel Gelişimi” ,*Filistin Meselesive Türkiye 20-22 Ekim 2017*”, *Necmeddin Erbakan Üniversitesi Tam Metin Bildiri Kitabı*,12.
21. Murat, Turgay (2019), “İsrail Devletinin Kuruluşu ve Türk Basınına Yansımaları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29/2, 451-452,456.
22. Nedim, Şükrü Mahmud (1995), *Filistin Savaşı (1914-1918)*, Çev. Abdullah Es, Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları.
23. Öke, Mim Kemal (1993),”Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*”,c.12, İstanbul: Çağ Yayınları.
24. Sırım, Veli, (2019), “Türkiye-Orta Doğu Ülkeleri Arasındaki İlişkilerde Filistin Meselesinin Yeri” *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1) 355–356.
25. Şenel, Burak, “İsrail Devleti’nin Kuruluşunda Türkiye’nin İsrail’i Tanıma Süreci”, *Akademik Orta Doğu*, 9 (1),157..
26. Topçu, İlyas (2018), “Türkiye-İsrail İlişkilerinin İlk Yılları (1948-1952)”, *History Studies*,2018, 10/2, 168-170
27. Tür, Özlem, (2007), “Türkiye ve Filistin - 1908-1948: Milliyetçilik, Ulusal Çıkar ve Batılılaşma”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 62/1, 235-236,238
28. Uzer, Umut,(2017), “Kudüs Şehrinin Filistin, İsrail ve Birleşmiş Milletler Açısından Siyasi Önemi”, *Fad- Filistin Araştırmaları Dergisi*, Kudüs Özel Sayısı, Sayı: 2. 149-150
29. Yiğit, Ali Ata (2019). Filistin Meselesi’nin Kronikleşmesi (1918-1945), *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt, 123, Sayı, Kasım-Aralık 243, 395.